

WIADOMOŚCI Z KRAJU I ZE ŚWIATA

Sprawozdanie z działalności Państwowej Rady Ochrony Przyrody w latach 1996-2000

Organizacja i tok prac Rady

W składzie 30-osobowej Państwowej Rady Ochrony Przyrody, powołanej na okres od 1 stycznia 1996 do 31 grudnia 2000 r. przez ówczesnego ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Stanisława Żelichowskiego, znalazło się 21 nowych członków, co minister uzasadnił potrzebą powołania specjalistów z zakresu biotechnologii, łowiectwa, gospodarki leśnej, gospodarki rybackiej, ochrony zasobów genowych, ochrony *ex situ*, ochrony rzek i ich dolin, ochrony krajobrazu i dóbr kultury, edukacji ekologicznej i prawa „środowiskowego”. Na posiedzeniu inauguracyjnym (5.02.1996) Rada ukonstytuowała się, wybierając przewodniczącą (prof. dr hab. Ewa Symonides) i dwóch zastępców (prof. dr hab. Anna Hillbricht-Ilkowska i prof. dr hab. Zbigniew Głowaciński) oraz przewodniczących Komisji:

- Parków Narodowych i Rezerwatów Przyrody (prof. dr hab. Romuald Olaczek),
- Ochrony Roślin (prof. dr hab. Benon Polakowski),
- Ochrony Zwierząt (prof. dr hab. Kazimierz Dobrowolski; po objęciu przez Profesora stanowiska wiceministra i Głównego Konserwatora Przyrody przewodniczącym został prof. dr hab. Zbigniew Głowaciński),
- Ochrony Obszarów Wodnych i Błotnych (prof. dr hab. Kazimierz Tobolski),
- Ochrony Krajobrazu (dr Maria Baranowska-Janota),
- Ochrony Przyrody Nieożywionej (doc. dr Zbigniew Rubinowski),
- Edukacji i Popularyzacji Ochrony Przyrody (dr Hanna Werblan-Jakubiec).

Poszczególni członkowie pracowali z konieczności w 2-3 komisjach, departament prawny MOŚZNiL zakwestionował bowiem regulamin PROP i dotychczasową praktykę powoływania w skład jej komisji specjalistów

spoza Rady, których w poprzedniej kadencji pracowało ponad 70. Był to dla nas pierwszy, ale nie jedyny cios.

W czasie kadencji zmarł doc. dr hab. Zbigniew Rubinowski. Wniósł on ogromny i trwały wkład w rozwój ochrony przyrody w Polsce, zwłaszcza przyrody nieożywionej, i o Jego zasługach zawsze będziemy pamiętać. W związku ze śmiercią doc. Z. Rubinowskiego w grudniu 1997 r. PROP zdecydowała o połączeniu Komisji Ochrony Przyrody Nieożywionej i Komisji Ochrony Krajobrazu. Odtąd Komisji Ochrony Krajobrazu i Przyrody Nieożywionej przewodniczyła dr M. Baranowska-Janota.

Sprawozdania z bieżących prac Rady publikowano w „Chrońmy Przyrodę Ojczystą”, stąd też wiele rutynowych spraw pominię. Działalność PROP wyrażała się w organizowaniu sesji plenarnych, pracy prezydium i kilku komisji Rady, zwłaszcza jednak w indywidualnej działalności jej członków oraz w ich uczestnictwie w posiedzeniach, konferencjach i innych formach współdziałania z różnymi instytucjami i organizacjami.

Problematyka sesji plenarnych i wyjazdowych PROP

5.02.1996 r. – posiedzenie inauguracyjne, ukonstytuowanie się Rady, dyskusja nad zmianami w regulaminie PROP i zasadami jej funkcjonowania, omówienie aktualnej sytuacji ochrony przyrody w Polsce i najpilniejszych zadań resortu;

18.06.1996 r. – sesja na temat ochrony dolin rzecznych, gospodarki wodnej i małej retencji; dyskusja nad systemem informatycznym CORINE biotopes oraz aktualnymi problemami ochrony przyrody;

27–30.11.1996 r. – sesja wyjazdowa: wspólne posiedzenie z V Konferencją Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie” w Ustrzykach Dolnych, poświęcone planowi ochrony Bieszczadzkiego Parku Narodowego, perspektywom rozwoju międzynarodowej współpracy w ramach Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie” oraz ochronie i sterowaniu liczebnością populacji ssaków kopytnych i dużych drapieżców w parkach narodowych i w ich otoczeniu. Wypracowanie stanowiska w sprawie wniosku Rady Gminy w Smółdzinie o wyłączenie z zarządu SPN przedłużenia drogi nr 39139;

5–7.06.1997 r. – sesja wyjazdowa na zaproszenie Regionalnej Dyrekcji Lasów Państwowych w Pile, poświęcona metodom czynnej ochrony w leśnych rezerwach przyrody oraz planom ochrony rezerwatów przyrody; opracowanie stanowiska w sprawie: 1) przegród rzecznych bez przepławek z punktu widzenia ochrony przyrody oraz 2) działań podjętych przez Departament Ochrony Przyrody w zakresie ochrony zasobów i walorów przyrodniczych w rezerwach przyrody;

19.12.1997 r. – opracowanie 21 postulatów i stanowiska PROP w sprawie pilnych zadań Ministerstwa OŚNiL w zakresie ochrony przyrody,

w związku ze zmianą rządu, a więc także ministra i Głównego Konserwatora Przyrody;

19.05.1998 r. – sesja na temat szans i zagrożeń ochrony przyrody wynikających ze zmian ustrojowych kraju, informacje Głównego Konserwatora Przyrody na temat stanu prac nad usytuowaniem i kompetencjami służb ochrony przyrody różnych szczebli w nowej strukturze administracyjnej kraju oraz podstawowych założeń zmian ustawy o ochronie przyrody. Przyjęcie uchwały w sprawie funkcjonowania Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej i Wojewódzkich Funduszy Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej;

27–29.09.1998 r. – sesja wyjazdowa do Tatrzańskiego Parku Narodowego, dyskusja nad problemami ochrony drzewostanów świerkowych i zagrożeniami TPN wynikającymi z projektowanej zimowej olimpiady w 2006 r.;

5.11.1998 r. – sesja na temat „Olimpiada w Zakopanem – rzeczywiste czy urojone zagrożenia dla ochrony tatrzańskiej przyrody”? z udziałem pełnomocnika prezydenta RP. Opracowanie stanowiska w sprawie: 1) organizacji zimowych igrzysk olimpijskich oraz 2) projektu ustawy o prywatyzacji i reprivatyzacji lasów;

9.12.1999 r. – sesja poświęcona ochronie rezerwatowej w warunkach nowego podziału administracyjnego kraju oraz dyskusja na temat nowelizacji ustawy o ochronie przyrody;

24.11.2000 r. – sesja na temat osiągnięć i porażek ochrony przyrody w minionym pięcioleciu. Sprawozdania z działalności Komisji PROP.

Problematyka prac Prezydium PROP

15.03.1996 r. – opiniowanie wniosków o powołanie biegłych z zakresu ochrony przyrody oraz prac zgłaszanych do nagrody ministra OŚZNiL. Dyskusja nad: 1) stanem prac zmierzających do utworzenia nowych parków narodowych i powiększenia Białowieskiego PN, 2) zakresem uwzględniania przez ministra OŚZNiL stanowiska gmin w odniesieniu do tworzenia lub powiększania parków narodowych;

5.06.1996 r. – omówienie aktualnych problemów ochrony przyrody;

7.11.1996 r. – strategia działań PROP w sprawie sieci parków narodowych i rezerwatów przyrody. Problematyka ekspertyz zleczanych przez Departament Ochrony Przyrody w 1997 r. Wymiana informacji, integracja i koordynacja działalności PROP z Komitetem Ochrony Przyrody PAN, Ligą Ochrony Przyrody, Polskim Klubem Ekologicznym i innymi organizacjami zajmującymi się ochroną przyrody;

28.02.1997 r. – spotkanie „okrągłego stołu” w sprawie utworzenia Mazurskiego, Turnickiego i Jurajskiego Parku Narodowego – wiceministrem leśnictwa, przedstawicielami Polskiego Związku Łowieckiego, posłami i se-

natorami z – odpowiednio – Sejmowej i Senackiej Komisji Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa;

17.10.1997 r. – sprawy dotyczące utworzenia nowych parków narodowych oraz zasad ochrony, hodowli i uprawy w ogrodach zoologicznych i botanicznych gatunków zwierząt i roślin zagrożonych wyginięciem. Wypracowanie stanowiska PROP w sprawie organizacji zimowych igrzysk olimpijskich na terenie Tatr;

25.09.1998 r. – sesja wyjazdowa do Tatrzańskiego Parku Narodowego, ocena potencjalnych zagrożeń dla przyrody TPN wynikających z lokalizacji trasy biegu zjazdowego mężczyzn na stokach Kasprowego Wierchu, planowanej w związku z Olimpiadą Zimową 2006 r.;

23.04.1999 r. – sprawy współpracy PROP z Ministerstwem OŚZNiL, nadzoru nad rezerwatami przyrody, monitoringu przyrodniczego, zimowych igrzysk olimpijskich w Tatrach i utworzenia nowych parków narodowych;

5.05.2000 r. – dyskusja i przyjęcie uchwał w sprawie: 1) porozumienia zawartego 31.03.2000 r. między ministrem środowiska a przedstawicielami Samorządu Tatrzańskiego i Wspólnoty Leśnej uprawnionych Ośmiu Wsi w Witowie dotyczącego uregulowania problemów między TPN a samorządami lokalnymi oraz 2) kryteriów i trybu powierzania stanowiska dyrektora parku narodowego przez ministra środowiska.

Zakres i przedmiot prac Komisji PROP (na podstawie sprawozdań przekazanych przez przewodniczących)

Komisja Parków Narodowych i Rezerwatów Przyrody PROP

(przewodniczący: *prof. dr hab. R. Olaczek*, członkowie: *dr M. Baranowska-Janota, prof. dr hab. R. Bartel, prof. dr hab. A. Bereszyński, prof. dr hab. Z. Ciesielska, dr inż. J. Dawidziuk, prof. dr hab. Z. Głowaciński, prof. dr hab. M. Górski, prof. dr hab. M. Gromadzki, prof. dr hab. A. Hillbricht-Ilkowska, prof. dr hab. J. Pawłowski, prof. dr hab. B. Polakowski, prof. dr hab. A. Sokołowski, prof. dr hab. E. Symonides, prof. dr hab. M. Wołowicz, dr inż. R. Zielony*)

Komisja zajmowała się zarówno bieżącymi, jak i perspektywnymi problemami ochrony przyrody. Zakres prac komisji obejmował m.in.:

1) projekt Jurajskiego Parku Narodowego, obejmującego obszar Sokolich Gór, okolic Olsztyna i Złotego Potoku (sesja terenowa);

2) koncepcję krajowej sieci ekologicznej ECONET – dyskusja i opracowanie uwag;

3) projekt instrukcji sporządzania planów ochrony dla rezerwatów przyrody – opracowanie instrukcji i dyskusja;

4) strategię rozwoju sieci parków narodowych i innych form ochrony przyrody. Komisja przyznała priorytet dla projektu utworzenia trzech parków narodowych: Mazurskiego, Jurajskiego i Turnickiego, opracowała także listę wniosków i postulatów złożonych do Departamentu Ochrony Przyrody w sprawie głównych kierunków rozwoju ochrony przyrody;

5) propozycje organizacji ochrony przyrody w związku ze zmianą podziału administracyjnego kraju;

6) wypracowanie stanowiska w sprawie zagrożeń parków narodowych, zwłaszcza Tatrzańskiego, Słowińskiego i Karkonoskiego, wynikających z projektów nowych inwestycji turystycznych, sportowych i rekreacyjnych;

7) projekt powiększenia Białowieskiego i innych parków narodowych;

8) ocenę funkcjonowania form ochrony przyrody wprowadzonych ustawą z 1991 r.

9) ocenę realizacji planów ochrony parków narodowych (dwudniowe seminarium w Wolińskim PN);

10) wspólnie z Komisją Ochrony Krajobrazu i Przyrody Nieożywionej – program szkolenia w zakresie wykonywania planów ochrony dla parków krajobrazowych. Materiały powstałe w efekcie prac obu komisji zostały opublikowane przez Zarząd Jurajskich Parków Krajobrazowych w Krakowie.

W związku z występowaniem szkód powodowanych przez korniki w drzewostanach świerkowych kilku parków narodowych i zarzutem zaniedbań przez służby ochrony przyrody komisja dokonała lustracji terenowej i oceny stanu zagrożenia ekosystemów leśnych w parkach narodowych: Wigierskim, Karkonoskim, Gór Stołowych, Tatrzańskim i Magurskim. Komisja uznała, że zamieranie świerków ma charakter lokalny, nie oznacza zniszczenia ekosystemów i nie zachodzi potrzeba stosowania dalej idących metod zwalczania korników niż dotychczas stosowane przez służby parków narodowych.

Komisja zlustrowała także Jezioro Świdwie w związku ze skargami składanymi przez działaczy ekologicznych na służby ochrony przyrody i nie stwierdziła uchybień w działaniach Wojewódzkiego Konserwatora Przyrody.

Ponadto, komisja wyrażała opinie i zgłaszała uwagi w dziesiątkach innych spraw, m.in. w sprawie typowania kolejnych obiektów przyrodniczych na Listę Światowego Dziedzictwa, projektu instrukcji sporządzania programów ochrony przyrody w nadleśnictwach, publikacji o zasadach funkcjonowania powiększonego Białowieskiego PN, projektu Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery Polesie Zachodnie, a także projektu utworzenia Parku Narodowego Ujście Warty. W ostatnim przypadku do komisji nie wpłynęła jednak dokumentacja projektowa, stąd też opinia w tej sprawie była wstrzemięźliwa i sprowadzała się w zasadzie do wskazania braków

w uzasadnieniu do rozporządzenia. Przewodniczący komisji opiniował także operaty generalne planów ochrony parków narodowych: Wigierskiego, Gór Stołowych, Gorczańskiego, Roztoczańskiego i Świętokrzyskiego, a poszczególne członkowie uczestniczyli w posiedzeniach komisji planów ochrony parków narodowych.

Komisja Ochrony Zwierząt

(przewodniczący: *prof. dr hab. Z. Głowaciński*, członkowie: *prof. dr hab. Z. Bartel*, *prof. dr hab. A. Bereszyński*, *prof. dr hab. K. Dobrowolski*, *prof. dr hab. B. Fruziński*, *prof. dr hab. M. Gromadzki*, *prof. dr hab. J. Pawłowski*, *prof. dr hab. Z. Pucek*, *dr J. Raczyński*, *dr M. Rembiszewski*, *prof. dr hab. M. Wołowicz*)

W minionej kadencji odbyło się 6 zebrań komisji, w tym jedno w Bieszczadzkim Parku Narodowym przy okazji dwudniowej, plenarnej sesji wyjazdowej PROP. Przewodniczący nie zwołał posiedzenia w 2000 r. ze względu na brak sekretarskiej obsługi komisji i lakoniczne protokoły poprzednich posiedzeń, nie dokumentujące należycie jej ustaleń powstałych w wyniku często wielogodzinnych posiedzeń. Na zebraniach komisji dyskutowano jedynie najpoważniejsze sprawy. Kilkaset opinii jednostkowych wniosków i spraw, które wymagały ustawowej konsultacji z PROP, wydawał – za zgodą komisji – jej przewodniczący lub wskazani przez niego specjaliści.

Podczas posiedzeń komisji zajmowano się głównie dwiema grupami zagadnień, dotyczących: a) aspektów prawnych ochrony zwierząt oraz b) programów i strategii ich ochrony.

Komisja przeanalizowała:

1) krajowe akty prawne dotyczące ochrony gatunkowej zwierząt, w tym listy gatunków chronionych i pozyskiwanych. Wskazała na potrzeby zmian w rozporządzeniu o ochronie gatunkowej zwierząt, w prawie łowieckim i rybackim;

2) sprawy gatunków zwierząt wywołujących konflikty społeczne;

3) polskie propozycje zgłoszone do Dyrektywy Habitatowej i Dyrektywy Ptasiej;

4) propozycje korekt w konwencjach międzynarodowych, m.in. Konwencji Waszyngtońskiej (CITES).

W zakresie programów i strategii ochrony zwierząt komisja:

1) stymulowała i opiniowała krajową strategię ochrony i gospodarowania populacją wilka w Polsce;

2) opiniowała program eksperymentalnej i restytucyjnej hodowli foki szarej na Helu, obecnie realizowany;

3) korygowała na bieżąco krajowy program restytucji żubra;

4) inicjowała ogólnopolski program restytucji leśnych kuraków – cietrzewia i głuszca oraz rozpatrywała pojedyncze wnioski w tej sprawie;

5) zainicjowała program krajowej strategii ochrony owadów zapylających rośliny, w tym uprawowe, oraz program hodowli rodzimych trzmieli na użytek krajowego rolnictwa i ogrodnictwa;

6) przeprowadziła dyskusję i opracowała rekomendacje w sprawie ochrony i regulacji liczebności populacji dużych ssaków w parkach narodowych i na innych terenach chronionych.

Wśród innych spraw rozpatrywanych przez komisję lub jej poszczególnych członków można wymienić wnioski:

1) o założenie prywatnych zwierzyńców w Kadzidłowie na Mazurach i na Dolnym Śląsku;

2) o założenie prywatnych komercyjnych hodowli ssaków kopytnych i ptaków egzotycznych;

3) polsko-francuskiego towarzystwa – Turystyka/Przyroda/Tradycja o zgodę na rozwinięcie na Mazurach hodowli bydła Hecka pod hasłem restytucji тура;

4) rodu Popielów na założenie komercyjnej, zamkniętej hodowli bizonów w majątku w Kurozwałkach nad Wisłą;

5) o odstrzały żubrów bieszczadzkich w związku z ich zainfekowaniem gruźlicą;

6) dotyczące introdukcji rysia ze Szwecji i Czech do lasów północno-zachodniej Polski i Puszczy Kampinoskiej;

7) o redukcję kormoranów, łabędzi i czapli na stawach rybnych (m.in. w rezerwacie przyrody „Stawinoga”), a także na lokalne usunięcie bobrów;

8) dotyczące nowych pomysłów związanych z sokolnictwem i restytucją sokoła wędrownego;

9) o zaopiniowanie projektu zasad ochrony i hodowli zagrożonych gatunków w ogrodach zoologicznych, przygotowanego przez Ministerstwo;

10) dotyczące unormowania spraw związanych z finansowaniem przez Ministerstwo „Księgi Rodowodowej Żubra”.

Komisja Ochrony Roślin

(przewodniczący: *prof. dr hab. B. Polakowski*, członkowie: *prof. dr hab. E. Nalborczyk*, *dr H. Werblan-Jakubiec*)

Wobec niemożności rozszerzenia składu komisji o specjalistów spoza PROP – komisja ograniczyła zakres swoich prac do dwóch grup problemów: a) prowadzenia działalności informacyjno-szkoleniowej na temat ochrony gatunków roślin rzadkich i objętych ochroną gatunkową oraz b) na opiniowaniu spraw kierowanych do komisji przez Departament Leśnictwa, Ochrony Przyrody i Krajobrazu. Członkowie komisji wygłosili ogółem 6 prelekcji radiowych, opublikowali 4 artykuły w prasie codziennej i specjalistycznej,

popularyzowali sprawy ochrony gatunkowej roślin także na forum Wojewódzkiej Komisji Ochrony Przyrody, Polskiego Towarzystwa Botanicznego i międzynarodowych agend działających w zakresie ochrony przyrody.

Komisja rozpatrzyła w sumie 21 wniosków i spraw ustawowo wymagających opinii PROP. Dotyczyły one m.in.:

- 1) zbioru i uprawy roślin chronionych;
- 2) zbioru nasion gatunków podlegających ochronie prawnej;
- 3) czynnej ochrony gatunków w rezerwach przyrody;
- 4) restytucji stanowisk gatunków roślin chronionych;
- 5) ewentualnych zagrożeń związanych z wprowadzeniem do środowiska organizmów zmodyfikowanych genetycznie;
- 6) zasad ochrony, hodowli i uprawy w ogrodach botanicznych gatunków rodzimej flory, zagrożonych wyginięciem w stanie naturalnym;
- 7) metod i sposobów ochrony roślin nie podlegających ochronie gatunkowej w rezerwach, zwłaszcza ścisłych.

Komisja Ochrony Obszarów Wodnych i Błotnych

(przewodniczący: *prof. dr hab. K. Tobolski*, członkowie: *prof. dr hab. Z. Bartel*, *prof. dr hab. K. Dobrowolski*, *prof. dr hab. M. Gromadzki*, *prof. dr hab. A. Hillbricht-Ilkowska*, *mgr inż. W. Skalny*, *prof. dr hab. inż. J. Żelazo*)

Na podstawowe elementy programu pracy komisji składały się: 1) wypracowanie podstaw uzasadniających różne formy czynnej ochrony torfowisk zamiast, nie zawsze skutecznej, ochrony ścisłej oraz 2) załatwianie bieżących potrzeb wskazanych przez Ministerstwo Środowiska. Pomimo jednak pogarszającego się stanu wielu rezerwatów torfowiskowych, wielokrotnie sygnalizowanego przez przewodniczącego komisji, nie było zainteresowania lub woli Głównego Konserwatora Przyrody zahamowania tych negatywnych tendencji lub choćby przedyskutowania w gronie specjalistów ewentualnych środków zaradczych. Nie odbyło się zatem ani jedno zebranie komisji w ciągu 5 lat, wszak z pierwszą w tym okresie prośbą o opinię (w sprawie „Global Action Plan for Peatlands”) zwrócono się do przewodniczącego dopiero we wrześniu, a na próby nawiązania kontaktów z dyrektorem Departamentu Leśnictwa, Ochrony Przyrody i Krajobrazu nie było odzewu.

Przewodniczący komisji nie tracił jednak czasu. W okresie sprawozdawczym rozwijał współpracę międzynarodową na temat monitoringu torfowisk i komputerowych technik ich inwentaryzacji, m.in. z kierownictwem International Mire Conservation Group oraz rządowymi instytucjami powołanymi do ochrony przyrody w Szwajcarii i Republice Federalnej Niemiec, prezentował problematykę ochrony torfowisk i przykłady badań naukowych w parkach narodowych i rezerwach przyrody podczas

międzynarodowych sympozjów i zjazdów, m.in. w Kyoto i Lund, opracował program biologicznego monitoringu torfowisk, współorganizował terenową konferencję pod nazwą „Geologia torfowisk Borów Tucholskich”, opublikował przewodnik do oznaczania torfów i osadów jeziornych. Podobnie, pozostali członkowie komisji z dużym zaangażowaniem pracowali nad koncepcją i programem wdrożenia monitoringu przyrodniczego oraz wieloma bieżącymi problemami ochrony mokradeł.

Komisja Ochrony Krajobrazu i Przyrody Nieożywionej

(przewodniczący: *dr M. Baranowska-Janota*, członkowie: *prof. dr hab. Z. Alexandrowicz*, *prof. dr hab. S. Bałazy*, *prof. dr hab. R. Olaczek*, *mgr inż. W. Skalny*, *prof. dr hab. K. Tobolski*, *prof. dr hab. A. Tomaszewski*, *dr inż. R. Zielony*)

Komisja powstała z połączenia Komisji Ochrony Przyrody Nieożywionej i Komisji Ochrony Krajobrazu, co było wymuszone powołaniem w skład PROP zaledwie jednego specjalisty z zakresu przyrody nieożywionej, a równocześnie brakiem zgody Ministerstwa na dokooptowanie do komisji specjalistów spoza Rady.

Program pracy Komisji Przyrody Nieożywionej, zaakceptowany na plenarnym posiedzeniu PROP 19.12.1997 r., zakładał m.in.: a) opracowanie i szybką realizację formalnej ochrony obiektów reprezentatywnych dla georóżnorodności kraju oraz b) waloryzację, selekcję i ochronę stanowisk (zwłaszcza stratotypów) o znaczeniu regionalnym i europejskim, w myśl założeń Międzynarodowej Unii Nauk Geologicznych (IUGS) i Europejskiej Asocjacji Ochrony Dziedzictwa Geologicznego (ProGEO). Na wniosek Ministerstwa komisja opracowała raport o stanie geoochrony w Polsce, przekazany w marcu 1998 r. Radzie Europy w Strasbourgu, a w porozumieniu z Ministerstwem w 1997 i 1999 r. przy udziale Instytutu Ochrony Przyrody PAN zorganizowała cykl wycieczek geologicznych. Inicjatywy w zakresie ochrony przyrody nieożywionej oraz działalność w tym kierunku były głównie wynikiem aktywności członka komisji *prof. Z. Alexandrowicza*, pracownika naukowego Instytutu Ochrony Przyrody PAN w Krakowie, placówki od początku istnienia zajmującej się ochroną zarówno przyrody żywej, jak i nieożywionej. Poza statutowymi zadaniami Instytutu w zakresie przyrody nieożywionej można wymienić:

- 1) opracowanie projektu sieci ochrony geologicznych stanowisk w Karpatach Polskich w ramach koordynowanego przez *prof. S. Kozłowskiego* programu „Ochrona georóżnorodności Polski” i przy współpracy z Oddziałem Karpackim PIG, w efekcie której w 2000 r. opublikowano zbiorowe dzieło pt. *Ochrona georóżnorodności w polskich Karpatach*, przekazane m.in. wojewódzkim konserwatorom przyrody regionu karpackiego z zaleceniem sukcesywnego wdrażania postulatów ochrony;

2) przeprowadzenie monitoringu termiczno-wilgotnościowego w Grotach Krysztalowych Kopalni Soli Wieliczka i opracowanie planu ochrony tych obiektów;

3) opracowanie dokumentacji Grot Krysztalowych, dzięki której możliwe było utworzenie rezerwatu przyrody, określenie jego funkcji i dostępności;

4) wytypowanie najbardziej reprezentatywnych i wartościowych geostanowisk środkowoeuropejskich (w ramach konferencji Grupy Roboczej Europy Środkowej ProGEO zorganizowanej przez IOP PAN i PIG). Opracowano i opublikowano kryteria ich waloryzacji i wyboru wraz z charakterystykami.

W zakresie ochrony krajobrazu działalność komisji objęła:

1) rozpoznanie bieżących problemów związanych z ochroną krajobrazu. Przygotowano i rozesłano ankietę do Zarządów Parków Krajobrazowych, dotyczącą głównych problemów związanych z zarządzaniem parkiem i opracowaniem planu ochrony, działalności edukacyjnej parku oraz współpracy zarządu parku z samorządami i różnymi instytucjami terenowymi. Po opracowaniu wyniki ankiety przekazano Departamentowi Ochrony Przyrody;

2) aktywne uczestnictwo członków komisji m.in. w V Konferencji Międzynarodowego Rezerwatu Biosfery „Karpaty Wschodnie” (Ustrzyki Dolne, 1996), w naradach dyrektorów parków krajobrazowych dotyczących roli parków krajobrazowych w edukacji ekologicznej i promocji „ekoturystyki”, bieżących problemów organizacji i funkcjonowania parków krajobrazowych oraz planów ochrony parków krajobrazowych jako wykładni metod kształtowania układów ekologicznych i krajobrazowych, w warsztatach na temat poprawy i rozwoju skuteczności regionalnego zarządzania przyrodą, wreszcie w seminarium poświęconym sporządzaniu i wdrażaniu planów ochrony parków krajobrazowych w nowej strukturze administracyjnej kraju;

3) opracowanie publikacji pt. *Plan ochrony parku krajobrazowego – poradnik metodyczny*, Kraków 1999, wydanej ze środków Zespołu Jurajskich Parków Krajobrazowych. Poradnik przekazano wszystkim parkom krajobrazowym i wojewódzkim konserwatorom przyrody;

4) opiniowanie różnych dokumentów, w tym projektu rozporządzenia Wojewody Suwalskiego w sprawie utworzenia Parku Krajobrazowego Puszczy Romnickiej, dokumentację projektowanego Parku Krajobrazowego Wzniesień Łódzkich, plany ochrony kilku parków krajobrazowych i narodowych.

Komisja Edukacji i Popularyzacji Ochrony Przyrody

(przewodnicząca: *dr H. Werblan-Jakubiec*; członkowie: *prof. Z. Ciesielska*, *prof. M. Górski*, *mgr inż. W. Skalny*, *prof. dr hab. K. Tobolski*, *prof. dr hab. T. Twardowski*, *dr inż. R. Zielony*, *prof. dr hab. inż. J. Żelazo*)

Praca komisji – wobec braku zainteresowania Ministerstwa Środowiska jej stanowiskiem w sprawach edukacji i popularyzacji ochrony przyrody – sprowadzała się głównie do indywidualnej aktywności jej poszczególnych członków oraz do wymiany poglądów i omawiania bieżących spraw przy okazji plenarnych posiedzeń PROP. Z inicjatyw wartych podkreślenia wymienić można m.in.:

1) współorganizowanie przez prof. Z. C i e s i e l s k ą w kooperacji z Centrum Edukacji Ekologicznej Wsi w Krośnie konkursów dla nauczycieli na autorskie programy poświęcone edukacji ekologicznej;

2) organizowanie we współpracy z redakcją Aury i Narodowym Funduszem Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej – konkursów dla nauczycieli na temat „Ekologicznej ścieżki edukacyjnej”;

3) udział w konferencjach krajowych i międzynarodowych dla nauczycieli i pracowników gmin, dotyczących ochrony przyrody i edukacji ekologicznej. Przewodnicząca komisji, jako dyrektor Ogrodu Botanicznego Uniwersytetu Warszawskiego, zorganizowała w 1998 i 1999 r. wraz z Botanic Garden Conservation International Warsztaty Edukacji Przyrodniczej dla pracowników parków narodowych i ogrodów botanicznych zajmujących się edukacją. Wygłosiła także kilka wykładów dla celników, nauczycieli oraz członków Polskiego Towarzystwa Botanicznego popularyzujących konwencję CITES, w związku ze wzrostem zagrożeń handlem rzadkimi gatunkami rodzimej flory. Dr R. Zielony przez kilka lat był współorganizatorem Olimpiady Wiedzy Ekologicznej, a inni członkowie komisji uczestniczyli w zajęciach popularyzujących ochronę przyrody, organizowanych dla nauczycieli wybranych szkół podstawowych z całej Polski, pracowników parków krajobrazowych i służb leśnych.

Współpraca i kontakty z Parlamentem i administracją

Zapoczątkowana w 1993 r., bardzo dobra współpraca z Sejmową Komisją Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa trwała przez całą minioną kadencję, co niewątpliwie było заслуżą jej przewodniczącego i wiceprzewodniczącego – panów Janusza Śleziaka i Stanisława Żelichowskiego. PROP była regularnie informowana o planach pracy komisji, zapraszana na posiedzenia, proszona o opinie.

PROP współpracowała, formalnie rzecz biorąc, z trzema kolejnymi ministrami i dwoma Głównymi Konserwatorami Przyrody, przy czym przez niemal rok funkcję Głównego Konserwatora Przyrody pełnił osobiście minister S. Żelichowski, a w praktyce – dyrektor Departamentu Ochrony Przyrody dr inż. Jan Wróbel. Minister Antoni Tokarczuk nie uznał za stosowne choćby przedstawić się Radzie, wiceminister Janusz Radziejowski – zajęty dziesiątkami innych spraw, najwidoczniej ważniejszych dla Głównego Konserwatora Przyrody niż ochrona przyrody – od

początku traktował PROP jako zło konieczne, które musi wprowadzić tolerować, ale nic ponadto.

Dotkliwym skutkiem niechęci obu ministrów do PROP było pozbawienie jej sekretarza obsługi biurowej z prawdziwego zdarzenia i lokalu, zlikwidowanie PROP z tablicy informacyjnej w holu gmachu Ministerstwa, nagminne zaleganie z opłatami składki PROP jako członka IUCN, a co najistotniejsze – lekceważenie jej postulatów i opinii. Rady nie poinformowano nawet o likwidacji Departamentu Ochrony Przyrody ani też o obsadzie personalnej stanowiska dyrektora nowo utworzonego Departamentu Leśnictwa, Ochrony Przyrody i Krajobrazu lub dyrektora Krajowego Zarządu Parków Narodowych. Ogromna większość pism przewodniczącej do Głównego Konserwatora Przyrody pozostała bez odpowiedzi. PROP w murach Ministerstwa Środowiska stawała się stopniowo zbędna, a zwracano się do niej niemal wyłącznie w sprawach, których załatwienie było obwarowane ustawowym wymogiem zasięgnięcia opinii PROP.

W Ministerstwie Środowiska o opinię PROP regularnie zwracał się więc jedynie Departament Ochrony Przyrody, dopóki istniał, oraz – do końca kadencji PROP – Departament Legislacyjno-Prawny przesyłając „według rozdzielnika” projekty najrozmaitszych aktów prawnych, w większości nie mających nic wspólnego z ochroną przyrody. Niestety, mimo zgłaszanej kilkakrotnie intencji merytorycznej współpracy z Departamentem Leśnictwa, Ochrony Przyrody i Krajobrazu do współpracy tej nie doszło, a co gorsze – dyrektor całkowicie lekcewał zgłaszane postulaty i sugestie PROP. Rada otrzymywała więc do zaopiniowania projekty ustaw dotyczące odpadów i śmieci, ale – dla przykładu – nie doczekała się przesłania jej projektu ustawy o ochronie przyrody w wersji przedłożonej Sejmowi, pomimo wielokrotnego upominania się o dopełnienie tego ustawowego obowiązku. Nie zasięmano opinii Rady także w sprawach ekspertyz z zakresu ochrony przyrody, zleczanych przez departament, nagród przyznawanych corocznie przez ministra za osiągnięcia w dziedzinie ochrony przyrody lub też personalnej obsady stanowiska dyrektora Krajowego Zarządu Parków Narodowych.

Do końca kadencji PROP nie doczekała się sekretarza, co tłumaczono kłopotami etatowymi, chociaż właśnie w ostatnich trzech latach liczba pracowników departamentu (i całego resortu) znacząco wzrosła. Do protokolowania posiedzeń delegowano *ad hoc* obciążonego innymi obowiązkami pracownika departamentu, najczęściej p. Zdzisława B a r t a k a, któremu w tym miejscu dziękuję za pomoc. Korespondencję z Ministerstwa przekazywano przewodniczącej „hurtem” co ok. 10 dni, mimo że wiele spraw powinno wpływać wprost na ręce przewodniczących komisji lub poszczególnych ekspertów spośród PROP, wszak departament otrzymał listę członków PROP ze szczegółową charakterystyką ich specjalności. Milcząco uznano, że przewodnicząca może być równocześnie sekretarzem PROP, a koszty korespondencji powinny obciążać jej prywatny budżet nawet

wówczas, gdy o opinię w rutynowych sprawach, takich jak rozporządzenie w sprawie parku narodowego lub mianowanie na stanowisko dyrektora parku narodowego, zwracają się urzędnicy resortu.

W ciągu minionych 3 lat zamarły oficjalne kontakty PROP z wojewódzkimi konserwatorami przyrody, przewodniczącymi wojewódzkich komisji ochrony przyrody lub z dyrektorami parków krajobrazowych. Narady, szkolenia i seminaria organizowane z inicjatywy dyrektora Departamentu Ochrony Przyrody dra inż. J. W r ó b l a przeszły do historii, choć niewątpliwie, według zgodnej oceny uczestników tych spotkań w przeszłości, były bardzo pożyteczne dla obu stron i wzmacniały więzi między służbami ochrony przyrody różnych szczebli.

Większością ważnych dla ochrony przyrody spraw Rada i jej poszczególni członkowie zajmowali się z własnej inicjatywy. Poza tymi działaniami, które były wymienione w sprawozdaniach z posiedzeń plenarnych PROP, jej prezydium i poszczególnych komisji – przewodnicząca PROP wysyłała setki pism adresowanych do prezydenta, marszałka Sejmu, ministrów, rektorów szkół wyższych, prezesa PAN, wojewodów, organizacji społecznych – w takich sprawach, jak: 1) potencjalne zagrożenia dla ojczystej przyrody wynikające z ustawy o prywatyzacji i rekompensatach, organizacji zimowej olimpiady w Tatrach, kaskadyzacji dolnej Wisły, wadliwego przebiegu planowanych autostrad, sprzedaży lub dzierżawy śródleśnych jezior, przekazania rezerwatów przyrody w gestię wojewodów lub fatalnych rozwiązań zawartych w projekcie znowelizowanej ustawy o ochronie przyrody i 2) konieczność wprowadzenia poprawek do projektu ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska, znowelizowanej ustawy o lasach, zwiększenia środków finansowych na ochronę przyrody w budżecie państwa, podniesienia płac pracowników parków narodowych, zachowania integralności Słowińskiego PN i Tatrzańskiego PN, stopniowego powiększania obszaru Białowieskiego PN, ochrony torfowisk i jezior lobeliowych, wdrożenia programu monitoringu biologicznego, realizowania ratyfikowanych konwencji międzynarodowych, prawnego uregulowania statusu Straży Ochrony Przyrody i wielu, wielu innych.

Podsumowanie: czym były lata 1996–2000 dla ochrony przyrody

W minionej kadencji można było wyróżnić dwa okresy. Lata 1996–1997, mimo wszystkich trudności zwyczajowo towarzyszących ochronie przyrody, można uznać za dobre: 14.05.1996 r. powstał Park Narodowy Bory Tucholskie, 1.07. – Narwiański PN, a 16.07. – dwukrotnie powiększono obszar Białowieskiego PN. W 1996 r. powiększono także 7 innych parków narodowych, w tym znacznie Woliński PN, Wielkopolski PN i Świętokrzyski PN, wyznaczono lub powiększono strefę ochronną wokół kilku parków naro-

dowych, a także utworzono 79 nowych rezerwatów przyrody i opracowano instrukcję sporządzania planu ochrony dla rezerwatów różnych typów. W 1997 r. opracowano program wdrożenia monitoringu przyrodniczego i zintensyfikowano prace nad przeglądem rezerwatów przyrody jako podstawą oceny skuteczności dotychczasowej ochrony rezerwatowej. Dpracowano także koncepcję zamknięcia sieci parków narodowych i uzupełniono dokumentację w sprawie Mazurskiego PN i Turnickiego PN. Ścisła, codzienna współpraca między Departamentem Ochrony Przyrody a PROP i wieloma jej członkami nacechowana była rzeczywistą troską o naszą przyrodę i perspektywami jej skutecznej ochrony.

Niestety, drugi okres (1998–2000) oceniam jako znacznie gorszy, a uchwalenie znowelizowanej ustawy o ochronie przyrody było jego bolesnym przypieczętowaniem. To prawda, że Kampinoski Park Narodowy został wpisany na listę Międzynarodowych Rezerwatów Biosfery, a powierzchnia obszarów podlegających ochronie prawnej formalnie nieco wzrosła, ale równocześnie miały miejsce zdarzenia fatalne, niweczące dotychczasowe osiągnięcia ochrony przyrody i potencjalnie niezwykle groźne w skutkach, które – co gorsza – były efektem świadomej polityki rządzących w tym okresie ministrów. Zanikło pojęcie „ogólnonarodowego dobra” (przyrodniczego), które z takim trudem pokolenia wybitnych przyrodników wprowadzały do świadomości przeciętnego obywatela. Załatwianie partykularnych interesów wąskich grup społeczeństwa zdominowało troskę o ochronę przyrodniczego dziedzictwa narodu. Nastąpiła widoczna erozja ciał opiniodawczo-doradczych. Z panoramy parków narodowych stopniowo zanikały rady naukowe w ich dotychczasowym, sprawdzonym kształcie. Deprecjacji uległy rezerваты przyrody. Zahamowaniu, w trudnym do przewidzenia horyzoncie czasowym, uległ proces tworzenia nowych parków narodowych. Czarne chmury zawisły nad Tatrzańskim Parkiem Narodowym i nad polskimi lasami. Znacznemu pogorszeniu uległa sytuacja materialna służb ochrony przyrody, a równocześnie politykę kadrową zdominowały zasady zatrudniania „swoich”. Systematycznie spadały nakłady na ochronę przyrody planowane w budżecie państwa. Ministerstwo Środowiska w istocie przestało być ministerstwem ochrony zasobów naturalnych, a rządowy projekt ustawy z dnia 7.12. 2000 r. o zmianie ustawy o ochronie przyrody, niestety, nie zawetowanej przez prezydenta, nie pozostawia wątpliwości co do intencji ustawodawcy.

W dziejach ochrony przyrody bywały lata „tłuste” i „chude”, i chociaż ostatnie trzy należały do wyjątkowo mizernych, to wierzę, że niekorzystny okres ma się ku końcowi. Optymizmem napawa nie tylko fakt zaangażowania tysięcy ludzi w zachowanie naszych przyrodniczych skarbów, ale i rosnąca armia ich potencjalnych następców, kształcona na uniwersyteckich kierunkach ochrony środowiska, w akademiach rolniczych, w wyższych szkołach niepublicznych, wrażliwa na piękno przyrody i rozumiejąca sens jej ochrony.

Kończąc sprawozdanie pragnę serdecznie podziękować moim zastępcom, przewodniczącym komisji i wszystkim członkom Rady za ich wytrwałą pracę, życzliwość i wsparcie. Dziękuję tym pracownikom Ministerstwa, którzy mimo panującego w nim chaosu nie stracili wiary w sens swojej pracy i w ramach skromnych możliwości wspierali działania PROP. Życzę członkom Państwowej Rady Ochrony Przyrody następnej kadencji sukcesów i lepszej atmosfery, towarzyszącej ich działaniom dla dobra ojczystej przyrody.

Warszawa, styczeń 2001 r.

Przewodnicząca PROP
Ewa Symonides

Z PARKÓW NARODOWYCH

Potrzeba łagodzenia ubocznych skutków hodowli konia huculskiego w Bieszczadzkiem Parku Narodowym

Burzliwe dzieje Bieszczadów bezpośrednio po II wojnie światowej oraz rolnicze eksperymenty prowadzone w latach późniejszych odcisnęły silne piętno na przyrodzie tego obszaru. Przedmiotem naszego zainteresowania są łąki tzw. krainy dolin, czyli dawnej strefy rolnej, leżące w zlewni Wołosatki, od kilku lat wykorzystywane jako pastwiska dla konia huculskiego wprowadzonego tu do hodowli przez dyrekcję Bieszczadzkiego Parku Narodowego.

Tereny rozciągające się w dolinach rzek i potoków były przez ludność bojkowską wykorzystywane rolniczo od XV wieku, czyli od początków stałego osadnictwa na tym obszarze. Zasadnicze zmiany nastąpiły w 1946 i 1947 r. po wysiedleniu ludności w tzw. akcji „Wisła”, w wyniku której niemal wszystkie wsie spalono. Rezultatem całkowitego wstrzymania działalności gospodarczej była spontaniczna renaturalizacja przyrody. Pozostawione swemu losowi pola uprawne zarastały roślinnością łąkową i krzewami, głównie olszą szarą *Alnus incana*, wierzbami *Salix* sp., brzozą *Betula pendula* i jałowcem *Juniperus communis*. W latach sześćdziesiątych przystąpiono do programu rolniczej aktywizacji Bieszczadów. Odłogi zaczęto przekształcać w pastwiska, a część terenów zalesiono. Powstałe wówczas Państwowe Gospodarstwa Rolne nastawione były na wielkoobszarową hodowlę bydła i owiec. Stan taki utrzymywał się do początku lat osiemdziesiątych, kiedy to po upadku PGR-ów większość gruntów przejęło państwowe przedsiębiorstwo Igloopol prowadzące wielokierunkową działalność.